

og konkurrenceprojekter, hvis ophavs- mænd tydeligt havde været på studietur i Malmø.

Schweiz og *Danmark* delte en montre med foto, af schweiziske gravstedsanlæg og nye gravmæler, hvis kvalitet og hensyn til udstillingens formål må sideordnes med det bedste; af danske urnegrave, som en stedkendt kunne identificere til Vestre kirkegård i København, alt var nydeligt, men uden forklaring over det, man ville vise.

I nogenlunde nærhed af udstillingen fandtes afdelingen med de udskrevne mønstergravmæler på den gamle Golzheimer kirkegård. Opstillingen var udført og vedligeholdtes af byens parkvæsen, hvorunder den nu nedlagte kirkegård henhører.

Medens man mange steder herhjemme forsøger at undgå de polerede gravsten, som helhed taget de ordinære, blankt polerede forsider, var man her gået en anden vej, og havde bedt sten- og billedhuggere finde frem til slibningsmetoder, der både kunne fremhæve og klæde de forskellige stens struktur og samtidig gøre dem egnede til at opstilles mellem sten af anden forarbejdning. Resultatet var i store træk en matslibning af stenenes samlede overflade, hvoraf flere firmaer havde opnået fine resultater. Stenenes udsmykning med kristelige symboler var i så høj grad gennemført, at oplysninger om den afdøde i mange tilfælde var underordnet behandlet.

Udstillingens værdi som øjeblikkeligt resultat kan altid drøftes, og dette især set fra og ført over på fremmede forhold. Selskabets hovedtanke, at give den nuværende kirkegårdskultur et mere kristeligt præg, var i hvert fald for gravmælernes vedkommende nået et skridt fremad. Om arbejdet kan udvides og føres ud i det praktiske liv, afhænger nok af selskabets evne til ved gentagelser at videreføre arbejdet i stadig fornyet og forbedret skikkelse.

Røster fra graven

Konservator Peter Linde

Ved adskillige lejligheder har man ved at åbne ældgamle gravkister inde i kirker fundet beskrevne blyplader ved ligene inde i selve kisten. De graverede indskrif-

Fig. 70.
Indskriftplade fra
Faaborg, 1654.

ter gav navnet på den døde, måske hans data og måske flere oplysninger. Eksempler er jo godt kendt: Kong *Valdemar den Store* i Ringsted, ærkebiskop *Absalon* og hans bedstefader *Skjalm Hvide* i Sorø, biskop *Peder Vognsen* i Århus, kong *Knud den Hellige* i Odense, biskopperne *Otin- kar*, *Notulius* og *Asger* i Ribe og Roskilde- borgeren *Vilhelm* i Roskilde. Nogle af disse blyplader er jo stadig i behold, andre er blevet væk. Fra udlandet kender man den samme skik, den at lægge en indridset indskrift ned ved liget i kisten, men overalt synes skikken at være hørt op omkring året 1250, da den romanske tid gik over i den gotiske.

Fra vor Frue Klosters tomt i Roskilde kendes en blykiste, i hvis låg der er graveret navnet på den døde i kisten. Det har været en fornem nonne i det fornemme kloster. Men den skik at sætte indskrift uden på kisten som her på kistelåget, synes også kun at være blevet benyttet i den romanske tid og så igen fra Renais- sance-tiden, som et enkelt eksempel fra den gotiske tid kunne man jo endelig nævne dronning *Margrethes* sarkofag i Roskilde domkirke, men ellers nøjedes man i den periode med at sætte gravskrif- ter oven over graven.

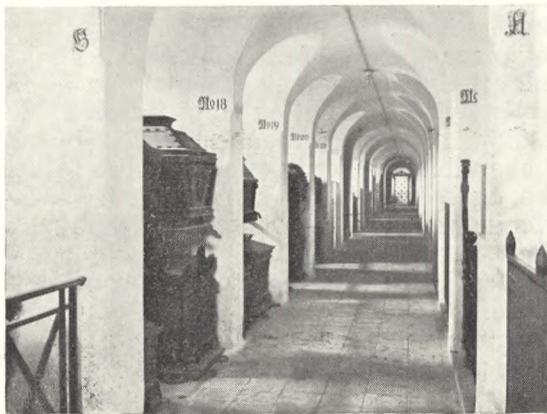

Fig. 71.
Holmens kirkes krypt,
København.

Fig. 72.
Indskriftplade fra
Næstved, 1717.

Reanissancetidens ligkister, især de kongelige og højadelige, som er nedsat i gravkældre, eller som står i kapeller, der er knyttet til en kirke, de er som oftest rigt og prægtigt udsmykket, og de har næsten altid sømmet fast oven på låget en dekorativ plade af messing eller bly med en deri graveret indskrift.

Det har været dyre, kostbare gravsteder de dybe kælderum under kirkernes flisegulv. Det var kun herremænd og rige folk, der kunne ofre, hvad det kostede, men det var jo udgifter, man skyldte sin rang og sin stand, sin anseelse og sit eftermæle og ikke mindst sin familie og sine pårørende. Og det var jo ret beset en god beslutning, en forsvarlig handling i god tid at købe sig et gravsted, et muret kammer, en dyb hule, der kunne yde tryk og fredfyldt hvile langt ud i alle kommende tider, ja endda helt til evig tid. Det var udgifter, man ikke nogensinde ville komme til at fortryde. Det lettede tankerne om den truende, tunge død, når man vidste, hvor pænt og bekvemt man engang skulle bo og indrette sig som lig, når man for stedse havde forladt livet her i denne svigefulde verden. Ak ja, men hvor mange af de fornemme døde er ikke blevet dygtigt narret, i stedet for at få rolig hvile i en fin og smuk kiste, er de stakkels sørgelige menneskerester blevet behandlet som foragteligheder, der fyldte op og brugte kostbar plads, som de levende ganske anderledes kunne udnytte kommercielt. —

Men lad os nu kravle ned i gravkammerene. Der slipper kun lidt dagslys ned gennem den lange, skrånende luftkanal, som udmunder i kirkens sokkel, hvor den er spærret med et rustent jerngitter. Det

er en af de gravkældre, der anstændigvis må bringes orden i. Knuste eller sammenfaldne kister fylder det snævre rum. Den uhyggelige tilstand kan skyldes forsømmelighed i århundreder, men kan også skyldes voldsomheder, dumme og kyniske menneskers hærgen, de har måske ment, at de døde havde fået dyrebare ting med i kisten, og så har de brækket kistelågene op og huseret, så det hele ser gyseligt ud. En museumsmand kan komme ud for rædsler, der ikke egner sig til at refereres.

De ældste af kisterne er vældig store, læderbetrukne kasser af brede egefjæle, de har ganske flade låg, og endeplanterne eller gavlene er næsten kvadratiske, der kan være 6 eller 8 svære smedede bærehanke på siderne, og oven på låget er der som sagt fastsømmet en lille messingplade med en graveret indskrift, og hyppigt er den dødes fædre og mødrene våben i drevet arbejde føjet til. Indskriften nævner den dødes navn og data og fortæller hvem hans forældre var og ender gerne med formularen: Gud give hannem med alle tro Kristne en glædelig og ærefuld Opstandelse paa den yderste Dommedag. Længere op i tiden bliver beslagnene rigere og mere dominerende, — der kommer hyppigt et crucifiks midt på låget, indskriften får rammeværk af drevet ciseleret arbejde, på hjørnerne ligger evangelist-symboler og foruden det fædrene og mødrene våben kan der være skjolde med våbenmærker for alle de 16 aner; man ser også gravsymboler som dødningehoveder med korslagte knogler under, engle, der blæser på lange dommedagstrompeter, og ikke sjældent viser den gamle *kronos* sin skarpe le og sit timeglas med de rindende sandskorn. Nu kan indskriften være meget omstændelig og give udmærket besked, være en hel levnedskildring lige til at gengive i et godt redigeret biografisk leksikon. Kisteformerne ændres bestandig efter tid og mode, rokokkens ligkister har naturligvis rokokform og gerne masser af støbte blyornamenter i rokokostil, og indskriften på låget er så naturligvis også affattet literært i rokokostil.

Empiren forlader det svungne og svulstige i former og linier, og indskrifterne blev literært set kun en udfyldning af rubrikkerne i en mandtalsliste.

Disse indskriftsplader ligger naturligvis dækket af støv, de er aldrig blevet læst siden dengang sørgende efterladte med omsorg lod dem anbringe på kiste-låget. Lad os nu vælge nogle af dem, feje støvet bort og høre, hvad fortiden har at meddele os fra mennesker, der forlængst er blevet støv i støvet.

Her står nu to små ganske ens kister, de må rumme ligene af to børn. Hver af kisterne har liggende på låget en hvælvet oval messingplade, og ved lys fra en lommelygte kan man læse de fine, skarpt graverede indskrifter. Man studser! Her står man over for et overraskende, mærkeligt, nærværende, håndgribeligt minde om vedkendte mennesker og begivenheder fra forbigangne tider. Det er jo sikkert kendt, at et kollegium i Store Kankikestræde er stiftet af etatsråd *Jørgen Elers*, efter at hans to børn var omkommet ved Operahusets brand i året 1689. Ulykken tog så hårdt på Elers og hans hustru, at de sank hen i dyb melankoli, men Elers selv kunne trøste sig lidt med, at han nu kunne testamentere sin formue til et studenterkollegium, hvis unge beboere skulle kunne kvæge deres ånd på videnskabens grønne enge, og de to barnekister her i gravhulen, de rummer netop Elers børn, hans datter og hans søn, og indskriften i den irrede messing plade på datterens kiste giver et rørende udtryk for forældrenes hjerteskerende sorg. Ordene lyder således:

Ud i denne Fjælebolig hviler *Jomfru Sofia Elers*, velædle og velbyrdig Herr Etatsraad *Jørgen Elers* hans kjære Datter, som blev fød den 11. Juni 1678 og sine Forældre til Hjertesorg, ynkeligen omkom den 19. April 1689 udi den Ildebrand, som rejste sig ved det kongelige Slot Amaliænborg, udi i det opsatte Fjælehus, da Opera, Hans Majestæts paa des Fødselsdag til Ære, nogle Dage tilforn var indrettet, og paa ny blev spillet, og hun med sin eneste Broder dog med sine Forældres Vilje var hengangen at se, og saaledes efter Guds Vilje ud i sit 11. Aar sin Kristo er opofret, og venter sin Frelseres Tilkomst i Naade.

Hør nu her en anden indskrift med værdige, stolte og selvbevidste ord, samtidig vemodig resignerende. Her kommer den store kunstners egen røst fra graven, det er som om han selv henvender sig til os, og hans ord er gribende:

Her ligger jeg, som intet kom og til intet blev, men medens jeg levede og noget var, da var jeg Lambert von Haven, kongelig Majestæts Generalbygmester, og Inspektør over alle hans Kunstnere og Arbejdere, født den 6. April Aar 1630,

og der jeg havde levet 65 Aar 4 Uger og 4 Dage, lod jeg af at leve her paa Jorden Aar 1695 den 8. Maj, at jeg skulde leve udi evig Glæde. Gud ved, naar disse mine Ben igen skal opstaa til Udødelighed, lad dennem derfor ligge i Fred!

Lambert von Havens ønske er blevet respekteret, han hviler i fred og stilhed i sit sikre gravkammer, ingen vil nogensinde forgribe sig på de fattige rester af dette store menneske, denne rige personlighed.

Det var en forholdsvis kort gravskrift! Her er nu en anden. Den er i en helt anden toneart, dens ord er meget malende, men man føler det, som om der savnes kommentarer til intime og private forhold.

Her gemmes Støvet af højædle og velbaarne Frue *Johanne Colbjørnsen* fød *Piper*. Hun saa Lyset den 22. Maj 1743. Hun indtraadte i Ægteskab først med Hr. *Mouritzen*, Supercargo i det Asiatiske Kompagnis Tjeneste, den 12. September 1763, dernæst, efter Aars Enkestand, med Hr. *Kristian Colbjørnsen* Kgl. Majestæts Justitsraad og Kammeradvokat den 19. Juli 1776. Hun gik ud af Verden den 30. April 1782. Ethvert Hjerte der kan føle Venskab ofrer her en Taare ved disse Levninger af en sand Veninde, dette ædle Navns dyre Pligter opfyldte, oh salige, dit Liv. Ved velgjørende Handlinger kan dine Dage tælles, dine Øjeblikke ved virksom Omhø for at udbrede omkring dig den stille Fryd, hvis Kilde var i din dydige Sjæl. Derfor lønnede Himlen dig endog i denne Verden ved at skænke dig en værdig Mage. I en attraaet Forening, elskende og elsket, skattede du dig den lykkeligste af dit Kjøen. Men ak, du og din Ven skulde erfare, at ingen jordisk Salighed er evig, det stærkeste Baand skulde sønderrives. Denne Dom var afsagt fra Almagts Trone, ukendte Smerter skulde gennemtrænge eders Hjerter, en haard Kamp skulde strides. Din Udgang af Verden — min Gud hvilken Scene. Fuld af Religionens Kraft og Trøst ilede *Kristinden* med frimodige Skridt den vinkende Død i Møde.

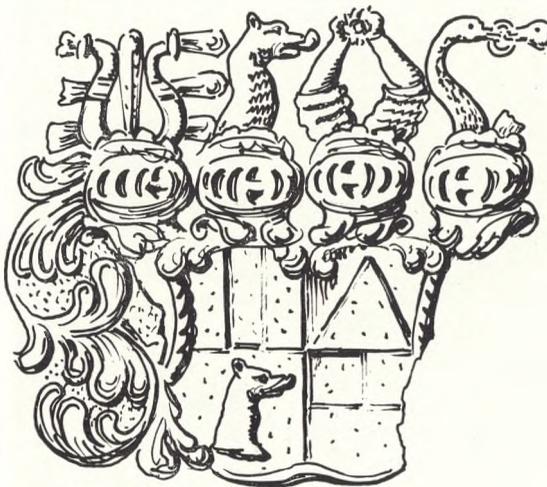

Fig. 73.
Kistebeslag, der repræsenterer slægterne: Brahe, Brok, Hardenberg og Skel, ca. 1650.